

بررسی خصوصیات ریخت شناسی شغال طلائی در سواحل شمالی کشور

حسن ملوندی¹، عباس اسماعیلی ساری²، سید محمود قاسمپوری³، مرتضی داودی¹، مجتبی هادوی فر¹، مائده گله دار¹، مهدی الهی¹

چکیده

کشور ما ایران یکی از غنی ترین کشورها از لحاظ تنوع زیستی است. تنوع پستانداران ایران آنقدر غنی است که تقریباً همتراز اروپا است. اما اطلاعات پایه ما در مورد پستانداران کشورمان اندک است این در حالی است که دیگر کشورها در پی کسب این اطلاعات می باشند و یا سال هاست که آنان را بدست آورده اند. اطلاعات در مورد ریخت شناسی (مورفولوژیک) و خصوصیات موجودات می تواند تسهیل کننده و پایه ای برای انجام تحقیقات آینده باشد. شغال طلائی شکارگری متوسط جثه از خانواده سگ سانان است. مطالعه بر روی این گونه بعلت قرار گرفتن آن در سطوح بالایی زنجیره غذایی، گستره خانه کوچک، زیست در اکثر زیستگاه ها و همچنین بعلت اینکه بارزترین نمونه از جنس *Canis* می باشد از اهمیت خاصی برخوردار است. هدف ما در این مطالعه بررسی خصوصیات ریخت شناسی شغال و همبستگی آنان است. در این تحقیق 20 قلاذه شغال از شهرستان نور واقع در استان مازندران جمع آوری شد و خصوصیات ریخت شناسی یادداشت شد. از شغال های تقریباً سالم تصادفی (Road-kill) برای این تحقیق استفاده شد. تحلیل آماری با SPSS انجام شد. میانگین وزن جنس نر 9/83 کیلوگرم و در جنس ماده 7/85 کیلوگرم بود و میانگین طول بدن در جنس نر 88/7 سانتیمتر و در جنس ماده 81/5 سانتیمتر بود. همبستگی مثبت و معنی داری ($p < 0/001$) بین وزن و طول بدن مشاهده شد.

1- دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی محیط زیست، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تربیت مدرس-واحد بین الملل، مازندران، نور

2- مدیر و استاد گروه مهندسی محیط زیست، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تربیت مدرس - واحد بین الملل، مازندران، نور

3- مربی گروه مهندسی محیط زیست، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تربیت مدرس - واحد بین الملل، مازندران، نور

وزن بدن و طول بدن در جنس نر بیشتر از جنس ماده بود و این نتایج مشابه دیگر مطالعات صورت گرفته در سایر نقاط دنیا است.

به نظر می رسد که تحقیقی در مورد ریخت شناسی پستانداران گوشتخوار ایران انجام نشده است و این اولین مطالعه صورت گرفته در این زمینه و پایه ای برای تحقیقات آتی است.

کلمات کلیدی: تنوع زیستی، شغال، ریخت شناسی، سگ سانان، استان مازندران

1. مقدمه

خانواده سگ سانان دارای تنوع زیادی می باشند و این تعداد بین 34 و 37 گونه مجزا قابل بحث است (Sillero-Zubiri و همکاران 2004). در ایران نیز خانواده سگ سانان دارای 6 گونه و 2 جنس می باشد، که در بین این خانواده، گونه ی شغال طلائی (*Canis aureus*) از گسترش بیشتری برخوردار است (ضیائی، 1375).

شغال طلائی سگ سانی با اندازه متوسط می باشد، که بعنوان بارزترین نمونه از جنس *Canis* مطرح شده است (Sillero-Zubiri و همکاران، 2004). شغال طلائی، شمالی ترین و گسترده ترین توزیع را در بین 3 گونه شغال (*C. aureus*، *C. adustras* و *C. mesomelas*) دارد. آن تنها گونه در بین گونه های شغال است که خارج از محدوده sub-saharan آفریقا وجود دارد. شغال طلائی در محدوده شمال و شرق آفریقا، جنوب شرق اروپا، خاورمیانه و جنوب آسیا تا حدود Burma و تایلند گسترش دارد (Giannatos، 2004؛ حسن ملوندی و همکاران، 1386).

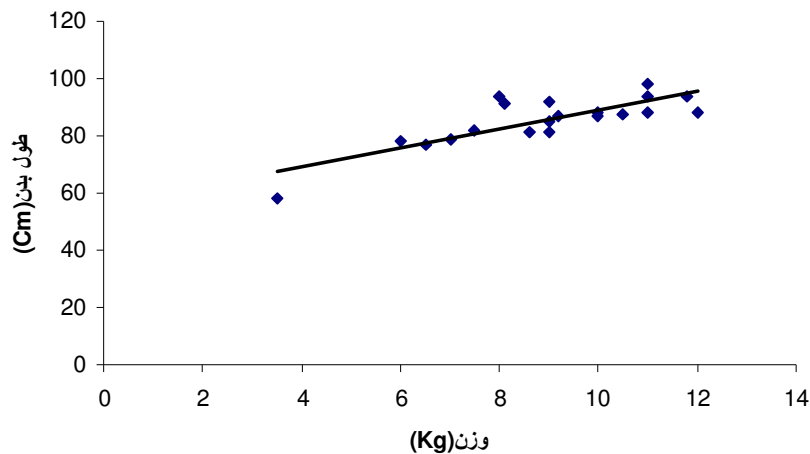
به دلیل تحمل زیاد (مخصوصاً در زیستگاه خشکی) و همه چیز خواربودن، شغال می تواند در محدوده وسیعی از زیستگاه های مختلف، از بیابان تا جنگل های همیشه سبز میانمار و تایلند، از چمنزار های کوتاه تا متوسط . ساوانا در آفریقا و مناطق کشاورزی، روستایی و شهری زندگی کند. شغال ها موجوداتی همه چیزخوار می باشند و رژیم غذایی شان بر حسب فصل و زیستگاه متغیر است و در ایران در

تحقیقی که در شمال انجام شده، رژیم غذایی گوشتخواری بر گیاهخواری غالب و مانند دیگر تحقیقات در دیگر نقاط دنیا بوده است. (حسن ملوندی و همکاران، 1386؛ Sillero-Zubiri و همکاران 2004). داشتن اطلاعات در مورد این گونه بعلت قرار گرفتن شغال در سطوح بالایی زنجیره غذای که می تواند شاخص مناسبی برای ارزیابی برخی از آلایندها از قبیل ترکیبات آلی پایدار باشد و همچنین بدلیل توزیع گسترده آن در سراسر ایران، که دسترسی به این گونه را بعلت فراوانی بیشتر نسبت به سایر گوشتخوران آسان تر کرده است از اهمیت خاصی برخوردار است.

داده های اندکی در مورد ریخت شناسی شغال در دنیا موجود است از آن جمله می توان به تحقیقات صورت گرفته در یونان، قفقاز و مطالعات انجام شده در IUCN اشاره کرد. همچنین داده های چاپ شده اندکی در مورد حیات وحش و گوشتخوران ایران وجود دارد و از آنجاییکه کشور ما تنوع زیستی بالایی دارد، نیاز به تحقیقات در زمینه حیات وحش و مخصوصاً پستانداران بزرگ جثه بیش از پیش نمایان می شود. به نظر می رسد که تحقیقی در زمینه ریخت شناسی گونه سگ سانان صورت نگرفته است و این اولین مطالعه در این رابطه و استارتی برای انجام تحقیقات آینده باشد.

2. مواد و روش ها

نمونه های مورد نظر در اسفند 1385 تا اسفند 1386 از مسیر جاده ی نور- چمستان واقع در شهرستان نور بین 36° و 5° تا 36° و 45° عرض شمالی و از نظر طول جغرافیایی قسمت های جلگه ای آن میان 52° و 15° و قسمت های کوهستانی آن در میان 51° و 20° و 52° و 10° طول شرقی از نصف النهار گرینویچ واقع شده است. (صادقی و همکاران، 1383). از نمونه های تصادفی جاده ای (Road-kills) برای انجام آزمایشات استفاده شد. برای این منظور لاشه های شغال ها به دانشگاه منتقل شده و از خصوصیات مورفولوژیک (وزن و طول بدن) اندازه گیری شد. آنالیز توسط SPSS انجام شد.

شکل 1. رابطه بین وزن بدن و طول بدن در شغال پلائی

3. نتایج

در نمونه های شغال تصادفی که در اسفند 1385 تا اسفند 1386 از منطقه مرکزی استان مازندران جمع آوری شده بود، خصوصیات ریخت شناسی بررسی شد. میانگین وزن جنس نر 9/83 کیلوگرم و در جنس ماده 7/85 کیلوگرم بود و میانگین طول بدن در جنس نر 88/7 سانتیمتر و در جنس ماده 81/5 سانتیمتر بود. این تحقیق ارتباط مثبت و معنی داری ($p < 0/001$) را بین وزن بدن و طول بدن نشان داد (شکل 1).

4. بحث و نتیجه گیری

به نظر می رسد این مطالعه اولین تحقیق صورت گرفته برای تعیین ریخت شناسی شغال در ایران باشد و یا حداقل ما اطلاعاتی در این رابطه پیدا نکرده ایم. در نتیجه امکان مقایسه بین داده های با دیگر مطالعات وجود ندارد.

در دیگر کشورها، مخصوصاً در کشورهای توسعه یافته تحقیقات بسیاری روی حیات وحش صورت گرفته است. تا با توجه به داده های بدست آمده بتوانند از گونه ها حمایت کنند و از این اطلاعات برای دیگر مطالعات بهره بگیرند. در کشور یونان میانگین طول بدن در جنس نر 90 سانتیمتر و در جنس ماده 80

سانتیمتر و میانگین وزن بدن در جنس نر 12/2 کیلوگرم و میانگین وزن بدن در جنس ماده 11/5 کیلوگرم و در کشور قفقاز میانگین طول بدن در جنس نر 85/2 سانتیمتر و در جنس ماده 80/3 سانتیمتر و میانگین وزن بدن در جنس نر 15 کیلوگرم و در جنس ماده 11 کیلوگرم بوده است و در مطالعات صورت گرفته توسط IUCN میانگین طول بدن در جنس نر 79 سانتیمتر و در جنس ماده 76 سانتیمتر و میانگین وزن بدن در جنس نر 8/8 کیلوگرم و در جنس ماده 7/3 کیلوگرم بدست آمده است (Sillero-Zubiri و همکاران 2004، Giannatos ، 2004). در مطالعات نام برده خارجی طول سر و تنه اندازه گیری شده است در حالیکه در تحقیق ما طول سر و تنه باضافه طول دم اندازه گیری شده است. در کل مطالعات انجام شده میانگین وزن بدن و همچنین میانگین طول بدن جنس نر از جنس ماده بیشتر است.

با توجه به اطلاعات بسیار اندک در مورد حیات وحش کشورمان، مخصوصاً پستانداران و از میان آنها گونه های بزرگ جثه تحقیقات در این زمینه ضروری می باشد. تا حداقل داده های پایه از تنوع زیستی بدست آید و استارتی برای مطالعات آینده باشد.

منابع:

. ضیائی ، هوشنگ ، 1375 ، راهنمای صحرائی پستانداران ایران ، انتشارات سازمان محیط زیست ، 295 ص.

. صادقی، سیدحمید. قاسمپوری، سید محمود. وفاخواه، ندا. 1383: ارزیابی برخی از شاخص های کیفیت آب آشامیدنی در شهرستان نور، مازندران: فصلنامه محیط زیست پژوهشکده محیط زیست جهاد دانشگاهی. سال اول، شماره اول، زمستان

. ملوندی، حسن. اسماعیلی ساری، عباس. قاسمپوری، سید محمود. شریفان، حمیدرضا. 1386: اولین

همایش منطقه ای منابع طبیعی و محیط زیست. ص 59

- Giannatos, G., 2004. Conservation Action Plan for the golden jackal *Canis aureus* L. in Greece. WWF Greece. pp. 47
- Sillero-Zubiri, C., Hoffmann, M., Macdonald, D.W., 2004: Canids: Foxes, Wolves, Jackals and Dogs: Status Survey and Conservation Action Plan